

fecerint, et ideo nostros perdidisse baptismum iudicaverint. » Lege prius diligenter contra quod scribis; et aut intellige quæ dicuntur, aut noli quod intelligis vertere in aliud. Ego dixi¹, non apud vestros, sed apud Ecclesias transmarinas, quibus innocentes illi videbantur qui arguebantur, a vestris eos debuisse convinci. Nam et Maximianenses convictum sibi videntur damnasse Primianum, sed non apud eos qui longius positi, et a gratia vel invidia remotiores tale de illo possent ferre iudicium, quod universæ parti Donati facile probaretur. Nunc vero damnaverunt eum centum, et amplius quam trecentis absolvendum reliquerunt, apud quos ipsi periculum damnationis incurrerent. Eis quippe tam pluribus suam debuerunt persuadere sententiam, ut ipsi cum eis intus essent, Primianus autem foris, si damnatus poenitentiam respicisset. Si autem hoc tam majori numero collegarum, et tot suæ communionis Ecclesiis per totam Africam diffusis persuadere non possent; aut sententiam suam consilio saniore rescinderent, in qua falli sicut homines de homine potuerunt; aut si vera ejus crimina sine ulla dubitatione didicerant, quæ tamen persuadere tanto pluribus cæteris non valebant, nocentem scientes tolerarent prudentius et patientius, quam se a tot innocentibus qui ista nescirent, impio schismate separarent. Tenerent enim illam beati Cypriani plenissimam charitatis pietatisque sententiam, qua dicit: « Nam etsi videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet fides aut charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus². » Quod quidem illis tunc prodesset, si in Ecclesiæ catholicæ gremio purgati purgamenta tolerarent, quæ ante tempus separare non possent. Sed quod eos dicimus in hac erroris vestri societate, quam veram Ecclesiam esse arbitramini, facere debuisse, hoc

¹ Vide contra Petilian. lib. 1, cap. 2. — ² In Epist. ad Maximum.

majores vestri in illa perspicue vera, in cujus unitate fuerunt, ne ab illa separarentur, facere debuerunt. Sicut enim quilibet partis vestræ homo causam Primiani prorsus ignorans, tamen quamvis a centum Maximianensibus damnatum, simpliciter innocentem credit eum, qui tanto pluribus se probavit: ita etiam in communionem catholicam, quem causa Cæciliani latet, non immerito sibi innocentem fuisse persuadet eum, qui non solum per Africam, verum etiam per tot gentium christianarum terras, tanto pluribus episcopis cæteris vel innotescere innocens potuit vel occultari nocens: apud quos aut ab agnoscente meruit absolvi, aut non meruit ab ignorante damnari, aut corrupto iudice contra quam meruerat, absolutus, non potuit aliis qui non iudicaverant demonstrari. Vos igitur sacrilega separatione ab unitate populorum innocentium tot tantorumque separamini, qui cum in hac causa iudices esse non possent, aut nullos hinc fuisse iudices, aut utrum hinc aliquid vel quid iudicatum sit nescierunt, aut electis iudicibus potiusquam victis litigatoribus crediderunt.

LXVIII. Hinc docetur, in eo etiam quod ex illa mea quadripertita distributione ultimum tibi (neque enim aliud poteris) elegisti, quam facile superemini. Dixi enim quod si documenta criminum traditionis fuerint ex utraque parte prolata, aut utraque sunt vera, aut utraque falsa; aut nostra vera, et vestra falsa; aut nostra falsa, et vestra vera. Et cum in tribus superioribus facillimam nostram victoriam demonstrassem, in quarto quoque vos vinci, aut minus intellexisti, aut quod magis credo, ne ab aliis intelligeretur, nescio quibus umbraculis id conatus obtegere, de argumentationis genere disputandum putasti: unde etiam alias, si opus fuerit, fortasse tractabimus, ne tempus nunc rebus non necessariis insumamus.

LXIX. Proinde attende, utrum valeam in illo perspi-

cuo speculo vestro, hoc est, in causa Maximianensium etiam hoc demonstrare. Namque mortuis omnibus et apud quos hæc gesta sunt, fieri aliquando poterit, ut inter vestros et illorum posteros quæstio communionis agitetur: dicturi sunt illi a majoribus suis ferme centum vel amplius episcopis damnatum esse Primianum, et illam primo quæ apud Carthaginem, deinde aliam quæ apud Cebarussi contra eum conscripta est sententiam prolaturi: contra vestri concilium Bagaiense recitabunt. Flagitabunt illi, ut diluta esse doceantur crimina Primiani, quæ suorum majorum sententia continentur. Nonne multo justius dicent vestri: Hæc crimina quæ objicitis etiam mortuo, si vera sint, hoc probate, quod admajores nostros ea detuleritis, quod eis hæc vera ostenderitis esse: quod si facere conati estis, nec implere potuistis; majores ipsos nostros inquinare non poterant aliena crimina, quamvis vera, quæ illis non fuerant demonstrata: quanto minus si ea nec conati estis ostendere. Unde igitur ad nos causæ illius reatus transire potuit, qui nec ipsos qui cum Primiano tunc vivebant ignoratus et non probatus involvit? Vos itaque schismatis reos perspicua veritate convincimus, quos a nobis fratribus vestris propter aliena crimina, quæ tunc majoribus nostris demonstrata non sunt, quando fuerant demonstranda, separatos videmus. Si hoc justissime dicturæ sunt plebes, et clerici eorum locorum ex quibus erant trecenti et decem, qui contra Maximianenses Bagaiense concilium condiderunt: si hoc, inquam, recte dicturi sunt Afri Afris, Numidæ et Mauri quam plurimi paucis Byzacenis et Provincialibus: quanto justius de criminibus, etiamsi vera essent nescio quorum in Africa traditorum, hæc dicit Afris orbis terrarum, cum præsertim et in Africa ipsa Ecclesia catholica tanta sit, cæteris gentibus unitatis vinculo sociata? Quæ nihilominus

documenta etiam criminum alienorum, quæ mihi nunc conaris ostendere, non faciunt reos populos gentium: quibus quando debuerunt non demonstrata sunt¹, vel quia non curastis: a quibus populis in hac causa innocentibus, si me dissociavero, pro criminibus alienis innocens esse non potero a sacrilego crimine schismatis. Proinde ut plurimum valeatis, et nunc mihi hæc vera esse doceatis, damnamus mortuos traditores, vivos non deserimus innocentes.

LXX. Cum ergo dixerim²: « Sed si qua vera essent vestra documenta, Ecclesiæ, hoc est, catholicæ vos ea probare debuisset, ut vos intus essetis, illi autem quos convinceretis pellerentur foras: » quid est quod respondere voluisti, « ideo separationem factam quod nos foras essemus propulsi, vestri autem in Ecclesia plenaria et catholica remanserunt? » Hoc si totidem verbis vobis Maximianenses dicant, quid respondebis, nisi nec refelli dignos, sed tantum rideri, qui Ecclesiam plenariam cum episcopis jam minus quam centum, contra tantam numerositatem ac multitudinem, cui amplius quam trecenti præsentent, audeant affirmare; cum per omnes Africæ regiones ubi Maximianenses sunt, non desit etiam communio Primiani, per alias autem multo plures latioresque Africæ partes unum Maximianensem nemo reperiat, nisi vix forte peregrinantem. Quo igitur ore contra Ecclesiam a solis ortu usque ad occasum promissam voce Veritatis et redditam, audes Ecclesiam plenariam dicere partem Donati, cum ipsa non sit nisi Africæ, illa vero cum tot gentibus sit et Africæ? Sed videlicet ista illam misit foras? Ne quæso tu istam vocem mittas foras: in facie est frons hominis, non sub humero. Ergo-ne ista illam misit foras? Non vides, si illa

¹ Forte deest, vel quia non potuistis. — ² Vide contra Petilian. lib. 1, cap. 22.

mittitur foras, de qua dicit Dominus ad Abraham: « In » semine tuo benedicentur omnes gentes¹: » de qua prædictum legitur, quod erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et venient ad eum universæ gentes²: de qua prædictum canitur: « Commemorabuntur et con- » vertentur ad Dominum universi fines terræ, et adora- » bunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium³: » de qua prædicatur quod in toto mundo fructificet et crescat⁴: quam ipse Dominus dicit dilatari per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem⁵: non, inquam, vides si hæc mittitur foras, eam cum Lege Dei, cum Prophetis, cum Psalmis, cum Apostolis, cum ipso Evangelio, cum toto denique Testamento et cum ipso hærede mitti foras? Quod nefas si attendis, si perhorrescis, si contremiscis, vide ubi sitis, et redite intro: quoniam non misistis, sed vos potius existis foras. Vide quid faciat animosa cæcitas. Dicitur quod Maximianus Primianum miserit foras, et ridetur: dicitur quod pars Donati labores Apostolorum per universum mundum fructificantes et crescentes misit foras, et non exhorretur.

LXXI. Ne quid sane fallaris aut fallas, quoniam id quod tam crebro commemoravi, non advertens vel te advertisse dissimulans, dixisse me affirmas: « Non esse frumenta Dominica, quam ego Ecclesiam catholicam sic asserui, quomodo eam nunc asserit Scriptura divina. » Frumenta sola in horreo recondentur, nunc Ecclesia tanquam area cum palea trituratur. Hoc est quod vos urget ac premit, et nisi corrigamini extinguit: quia hujus areæ paleam, quod vos esse monstrastis, non vos posse tolerare dixistis, purgatum frumentum impudenter vos esse finxistis: ac sic ex ipsa area vanis calumniis turbulentis, tanquam levissi-

¹ Gen. xxii, 18. — ² Isai. ii, 2. — ³ Psal. xxi, 28. — ⁴ Coloss. i, 6. — ⁵ Luc. xxiv, 47.

mus trituræ pulvis per inane sublatus, ante novissimum ventilationis tempus existis. Vox denique arrogantissima atque falsissima vestra est illa, non nostra: « Quid paleæ » cum frumento¹? » quod de somniis vanorum et revelationibus Prophetarum Jeremias ait: et tanquam de nobis et vobis dictum sit, Parmenianus hoc scribit². Quære quoque a Maximiano: nihil aliud de se dicit. Non est enim alius impiæ superbæ tumor apud omnes qui se a Christi unitate discindunt, quam se solos Christianos esse jactare, et damnare cæteros, non solum quibus eorum lis nota est, verumetiam quibus eorum nec nomen auditum est.

LXXII. Nam illud quam eleganter tibi visus es dicere, quod cum ego de Testamento Dei dixissem: « Nunc undecumque prolaturum est recitetur: respondendum putasti. quod jam hoc confessionem criminis habeat, et ideo dixerim, a quocumque prolaturum est recitetur, quia apud me constat, et a nostris exustum, et a vobis servatum atque prolaturum. Ita vero si veritate confusus, a Maximiano velis proferri codicem Legis, unde recites Dathan, Chore, et Abiron³, qui vivi terra dehiscente submersi sunt, quibus istum Bagaiensis sententia comparavit, non eo firmiter contra illum recitabitur, quia in ejus codice reperitur. Quod ergo dixi: « Testamentum undecumque prolaturum est recitetur: » non est confessio criminis, sed fiducia veritatis. Quid enim commodius, quid præclarius, quam ut si fieri potest, quod adversus te legatur, a te proferatur? Non quia ego non habeo pro me: sed facilius est certiorque convictio, ut tu habeas contra te, quod pro te si corrigaris fiat.

LXXIII. Contra universitatem vero Ecclesiæ quia te inania repetere libuit, etiam hic tibi respondeo: Sicut in

¹ Jerem. xxiii. — ² Vide contra Parmenian. lib. iii, cap. 3. — ³ Num. xvi, 31.

Africa pars Donati vos estis, a quibus apparet partem Maximiani schisma fecisse, quoniam non est per Africam qua vos estis, vos autem et in regionibus in quibus illa est non deestis; nam et alia schismata facta sunt ex vobis, sicut Rogatenses in Mauritania Cæsariensi, Urbanenses in quadam Numidiæ particula, et alia nonnulla: sed ubi præcisa sunt, ibi remanserunt. Et hinc enim apparet eos a vobis exiisse, non vos ab ipsis, quia vos etiam in his terris estis ubi ipsi sunt: illi autem quaquaversus vos estis, non nisi forte peregrinantes inveniuntur. Sic Ecclesia catholica, quæ, sicut ait Cyprianus¹, ramos suos per universam terram copia ubertatis extendit, ubique sustinet scandala eorum qui ab illa vitio maxime superbiæ præciduntur, aliorum hic, aliorum alibi atque alibi; qui partes suas ostentantes dicunt: « Ecce hic est Christus, ecce illic²: » quibus ne credatur ipse præmonuit. Non enim ostendunt viam de qua prophetatum est in Psalmis: « Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum³: » sed suæ communionis quisque regiones: « Ecce hic, ecce illic. » Ubi enim cadunt ibi remanent, et ubi separantur ibi arescunt; unde ipsa de qua præciduntur, etiam in eas terras extenditur, ubi jacent illa quæque in sua regione fragmenta: in illa vero singula quacumque ipsa distenditur non sunt, quamvis aliquando vix rarissima folia ex eorum ariditate ventus elationis in peregrina dispergat.

LXXIV. Hæc igitur Ecclesia, quæ ut ejusdem identidem verbis utar, ramos suos per universam terram copia ubertatis extendit, ad multas etiam barbaras gentes extra orbem Romanum crescendo perventura est. Quod et te inquisisse et comperisse arbitror, ut diceres: « Omitto

¹ Lib. de Simpliciter. prælator. seu de Unitate Ecclesiæ. — ² Matth. xxiv, 13. — ³ Psal. lxxvi, 3.

gentium barbararum proprias regiones, Persarum ritus, sidera Chaldæorum, Ægyptiorum superstitiones, deos Magorum; ut omnia ista non sint, quia providentia Dei in christianum nomen totus quotidie vertitur mundus. » Hæc tu vera dixisti: et sic impletur promissio quæ dicta est Abraham: « In semine tuo benedicentur omnes gentes. » Omnes, inquit, gentes¹. » non dixit, omnium gentium omnes homines. Unde necesse est non solum fecunditate crescentis Ecclesiæ, verumetiam permixta multitudine inimicorum ejus, per quos pietas ejus exerceri et probari possit, usque in finem judiciariæ separationis totus orbis impleatur. Sic commemoratum est hoc testamentum et ad filium ejus Isaac, Domino dicente: « Et statuam juramentum meum quod juravi Abraham patri tuo, et ampliabo semen tuum tanquam stellas cæli, et dabo tibi et semini tuo omnem terram, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Sic et ad nepotem ejus Jacob: » Et erit semen tuum sicut arena terræ, et dilatabitur supra mare, et in Africum, et in Aquilonem, et ad Orientem, et benedicentur in te omnes tribus terræ². » Supra mare autem plerumque Scriptura cum dicit: Occidentalem partem solere significari, novit qui legit. Huic tu testamento si prolato consentire voluisses, non in solo Africo remansisses.

LXXV. « Non ergo nobis communicant, sicut dicis, Novatiani, Ariani, Patripassiani, Valentiniani, Patriciani, Apellitæ, Marcionitæ, Ophitæ, cæteraque, ut verbis tuis utar, nefariarum pestium, non sectarum, sacrilega nomina. » Verumtamen ubicumque sunt isti, illic catholica, sicut in Africa ubi et vos: non autem ubicumque Catholica est, aut vos estis, aut hæresis quælibet illarum. Unde apparet quæ sit arbor ramos suos per universam terram copia ubertatis

¹ Gen. xxii, 18. — ² Id. xxvi, 3, et xxviii, 14.

extendens, et qui sint rami fracti non habentes vitam radicis, atque in suis quique jacentes et arescentes locis. Sed si non permanserint in infidelitate, sicut de Israëlitis dicit Apostolus, inserentur. « Potens est enim Deus iterum in- » serere illos¹; » non ut iterum accipiant sacramentum baptismatis, quod jam tractum ex arbore non mutarunt; sed ut reviviscant ex radice charitatis et unitatis, a qua separati sterilitate animositatis arescunt: sicut rursus inserendos putastis Prætextatum et Felicianum, quos secum præciderat Maximianus, nec præcisorum baptismum reprobastis. Quibus vere aliquid præstaretis, si non eos fragmento vestro, sed et vos et illos radici catholice redderetis.

LXXVI. Jam vero ad illud quid respondeam, quod tibi visus sum dixisse pro vobis: quoniam dixi « non prodesse baptismum eis qui ab unitate discedunt, inesse illis tamen hinc probari, quod redeuntibus non restituitur? » Firmasti enim et vos hoc dicere, « quod majoribus nostris ad Ecclesiam non redeuntibus, baptismus quem ibi acceperant non profuerit. » Hoc si diceretis, nihil inter nos aliud quæreretur, nisi quæ sit Ecclesia ubi baptismus prosit. Sed vos non dicitis in nobis baptismum esse, ac non prodesse: sed dicitis omnino non esse, quod ab eis acceperimus, qui eum discedendo perdiderant. Unde nec potuisti respondere, nec poteris, ad illud quod a me positum est, « inesse baptismum discedentibus hinc probari, quia redeuntibus non restituitur. » Si enim baptismum Felicianus a vobis recedendo perdiderat, cur non denuo rediens baptizatus est, ut ei quod perdiderat redderetur? Ipse denique Maximianus si ad vos redeat, non baptizatur: quod deberet utique, si perdiderat baptismum. Tua quippe verba sunt, « Quod in ejus schismate sententia

¹ Rom. xi, 23.

damnationis retenti, simul et baptisma et Ecclesiam perdiderunt. » Sicut ergo eis redeuntibus redditur Ecclesia, reddatur baptismus. Baptizentur, inquam, redeuntes, si baptismum amiserunt abscedentes. Hoc quia non facitis, etiam vos fatemini ab Ecclesia recedentibus inesse baptismum, nec prodesse. Dant ergo sicut habent, id est, ut et ipsis qui ab eis extra Ecclesiam sumunt, insit baptismus, nec tamen prosit. Unde sicut illis redeuntibus non redditur quod non amiserunt: ita et illis non dandum est quod acceperant, sed agendum cum eis, ut per Ecclesiam prosit utrisque, quod extra Ecclesiam inesse potuit, non prodesse. Ac per hoc nec pro vestro errore aliquid dixi, et ei quod dixi non respondisti.

LXXVII. Adjungis etiam de horto concluso et fonte signato, quod omnino unde dictum sit non intelligis. « Si conclusus est, inquis, hortus et fons signatus, quomodo qui extra foris est positus, et ab horto, id est, Ecclesia, et fonte ejus, id est, baptismo separatus, potest dare quod non habet? » Interroga Felicianum, utrum in horto concluso fuerat, quando illi reditus quasi ad eundem hortum conclusum dilationis janua pandebatur? An forte exinde furatus est fontem, ubi laicos suos in Maximiani schismate baptizaret? Quod si ita est, ubi tunc vestri vos abluabant? An eos pariter illa dilatione distulerunt, donec fures illi ad hortum cum fonte remearent? Tunc non erant isti pseudoprophetae, quando de Primiani criminibus mentiendo deceptos ad suum sacrilegium traducebant? lupi rapaces, quando seductos de grege Primiani ad suæ concisionis particulas pertrahebant? Negas eas quas dixi tyrannicas vestrorum in fundis alienis dominationes et bacchationes ebrietatum. Nega quantum potes: non vereor, ne propterea nobiscum vos pigeat concordare. Non in vos tale aliquid dixi, qualia Maximianenses damnati a vobis

audire meruerunt. Negas furorem Circumcellionum, et præcipitatorum ultro cadaverum cultus sacrilegos et profanos: non tamen negas, « cum Ægyptiorum ad modum exemplo pereuntium funeribus plena essent littora, quibus in ipsa morte major est pœna, quod nec ipsam invenerunt sepulturam, » his vos insepultis cadaveribus inhæsisse. Ibi enim jacebant Prætextatus et Felicianus: aut si apud vos revixerunt, quid de baptismo agitis, quem tunc mortui tradiderunt?

LXXVIII. Dicis me non servasse pacem ac lenitatem, quam principio litterarum mearum promiseram, quod Satanam Petilianum appellaverim. Ego non Petilianum nec quemquam hominem in parte Donati, sed ipsum errorem partis Donati, Satanæ comparavi: ex cujus laqueis homines, quos diligo cupio liberari. Nam lege consideratius, invenies. Quanquam et si aliquid durius dixi, lege quæ ipsi, non in errorem Maximianensium, sed in ipsos homines dixeritis. Felicianum ergo Petilianus imitetur, et mihi pacem desideranti non irascatur.

LXXIX. Tibi certe ipse non succenseo, quod mihi ex obliquo Manichæos objiciendos putaveris propter errorem adolescentiæ meæ. Unde non tam doleo, confidens de perpetua gloria Liberatoris mei, quam si placet admoneo, ut quæras et legas quæ et quanta et quomodo adversus Manichæorum pestilentissimam hæresim scripserim. Ibi videbis qua fide contra eos christianam defenderim veritatem, eorumque fallacias quanta perspicuitate destruxerim: et noli esse adversus me incredulus, cum Felicianum credas Primiano fideliter inhæsisse, qui pro Maximiano tanta crimina in eum sententia damnatoria dixerit; contra eundem vero Maximianum et ab eo dissociatus aliquid forsitan scripserit, in quem non sicut ego in illos adolescens, læicus, catechumenus inciderat, sed senex senem ei cui nunc ad-

unctus est, adversarium episcopus episcopum fecerat. Unde cum ego epistolam primatis nostri, de qua fecisti sub eadem urbana obliquitate mentionem, quam de me ille scripsit iratus, cum in episcoporum concilio probare quod intenderat urgeretur, ejus ipsius sententia se corrigentis, et de hac re veniam postulantis, legam esse damnatam: tu quære utrum possis legere, ubi correctus damnaverit Felicianus, quæ non accusans, sed damnans dixit in Primianum; vel saltem ipse Primianus evacuaverit, quæ damnans dixit in Felicianum. Quod si inveneris, nec sic par erit causa: quia ille accusationem instituerat, quam falsam esse pervidens, cum veniæ postulatione damnavit, non aspernans emendationis humilitatem dignitate primatus, sed potius recolens prudens quod scriptum est: « Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, » et coram Deo invenies gratiam¹. » Isti autem non invicem apud alios accusaverant, sed adversus invicem iudices sederant; proinde invicem damnaverunt, damnati concordaverunt. Non invidemus in parte Donati pacem damnatorum, si et Christi pacem non respuant in orbe terrarum.

LXXX. Cernis jam, ut abitor, quam inaniter dixeris, quod videaris tibi ad omnia respondisse, quæ mea epistola continentur. Si enim propterea respondisti, quia tacere noluisti; non quidem ad omnia, sed tamen respondisti. Si autem ad hoc respondisti, ut ea quæ a me dicta sunt evacuares; video te quidem ad multa respondisse, sed nihil te video refellisse. Consideratis autem omnibus quæ a me dicta sunt, puto quod facillime intelligas, non devitandæ contentionis causa, quæ nulla est cum veritas vel quæritur, vel non pro vana gloria litigatur, sed causæ malæ diffidentia vos nobiscum nolle conferre. Ut enim hanc solam

¹ Eccli. iii, 20.